

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата психологічних наук
Литвинчука Михайла Юрійовича на дисертацію Шемчук Оксани
Миколаївни «Формування професійного мислення у майбутніх молодших
спеціалістів прикордонної служби (на прикладі жінок-військовослужбовців
ДПС України)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
психологічних наук із спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова
психологія у спеціалізовану вчену раду К 26.451.02 в Інституті педагогічної
освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

1. Актуальність проблеми дослідження. Подана до захисту дисертаційна робота О. М. Шемчук є актуальною за змістом, оскільки досліджує формування професійного мислення і його особливості у жінок-військовослужбовців. Слід зазначити, що військово-професійна діяльність молодших спеціалістів Державної прикордонної служби України є багатофункціональною й проходить в умовах постійного впливу несприятливих чинників, значних психічних навантажень, пов'язаних з виконанням завдань в зоні проведення операції об'єднаних сил, що негативно впливають на їх професію, і, особливо, професійне мислення.

Дослідження О. М. Шемчук є актуальним за змістом, також і тому, що спрямоване на подолання суперечностей між реальним рівнем сформованості професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців і вимогами держави до рівня сформованості їх професійного мислення як суб'єкта екстремального виду діяльності та необхідністю підготовки компетентного спеціаліста – жінки-військовослужбовця з високим рівнем сформованого професійного мислення.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Оцінюючи ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, дійшли висновку, що структурно вона є обґрунтованою, логічно побудованою й адекватно відображає траєкторію наукового пошуку в дисертантки.

Дисертація виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького та Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

Структура дисертації та обсяг роботи відповідають вимогам до кандидатських дисертацій, яка складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 318 сторінок, з них основного тексту 183 сторінок. Список використаних джерел налічує 415 найменувань.

Позитивної оцінки заслуговує розроблена О.М. Шемчук авторська програма професійно-психологічного тренінгу «Формування професійного мислення жінок-військовослужбовців – молодших спеціалістів ДПС України» та методичні рекомендації «Формування професійного мислення у молодших спеціалістів жінок-військовослужбовців».

Важливим є впровадження результатів дослідження в світній процес навчального центру морської охорони ДПС України, Головного центру підготовки особового складу ДПС України імені генерал-майора Ігоря Момота, Української військово-медичної академії й службу діяльність Головного центру зв'язку, автоматизації та захисту інформації ДПС України.

Про належну апробацію результатів дослідження свідчать 25 наукових публікацій.

3. Оцінка змісту та завершеності дисертації. Наукова цінність результатів здійсненого О.М. Шемчук дослідження полягає у тому, що у вітчизняній психологічній науці дисертанткою вперше: запропоновано дефініцію поняття «професійне мислення жінок військовослужбовців – молодших спеціалістів ДПС України» як важливу складову психічної пізнавальної системи жінок-військовослужбовців – молодших спеціалістів; з'ясовано психологічні особливості професійного мислення молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців, що зумовлені цілями, змістом, специфікою їх професійної діяльності; критерії та показники оцінювання сформованості професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців прикордонної служби.

удосконалено – тренінгову програму формування професійного мислення у молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців; удосконалення здійснено шляхом адаптації та доповнення традиційної тренінгової програми формування професійного мислення та його конкретизації та удосконалення як сукупності цілеспрямовано скомпонованих і уніфікованих для військових жіночих соціальних груп психологічних прийомів, технік, способів, засобів й організаційних форм тренінгу, принципів і правил його проведення, з урахуванням цілей, змісту та особливостей їх військово-професійної діяльності;

У науковому дослідженні О.М. Шемчук було використано наступні методи дослідження: теоретичні: систематизація та узагальнення існуючих теоретичних підходів; емпіричні: методи констатувального та формувального експериментів, метод тестування з використанням стандартизованих психодіагностичних методик; методи математико-статистичної обробки емпіричних даних: описова статистика, непараметричні статистики для визначення статистично значимих внутрішньогрупових та міжгрупових відмінностей; метод моделювання і якісного аналізу для концептуальної візуалізації встановлених закономірностей та узагальненої інтерпретації емпіричних і математично-статистичних результатів.

У першому розділі дисертаційного дослідження уточнено й конкретизовано поняттєво-категоріальний апарат дослідження, зокрема конкретизовано зміст поняття «професійне мислення молодших спеціалістів ДПС України», викладено визначення дефініції «професійне мислення жінок військовослужбовців – молодших спеціалістів», з'ясовано психологічні особливості професійного мислення молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців, викладено гендерні особливості професійного мислення жінок-військовослужбовців.

У другому розділі розроблено методику експериментального

дослідження формування професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів – жінок-військовослужбовців у закладах їх підготовки (перепідготовки) в прикордонній службі, визначено критерії та показники оцінювання сформованості їх професійного мислення.

Третій розділ охоплює виклад розробленої та впровадженої авторської програми професійно-психологічного тренінгу «Формування професійного мислення жінок-військовослужбовців – молодших спеціалістів ДПС України», призначеного для формування їх професійного мислення; статистичного аналізу результатів формувального експерименту для опрацювання й інтерпретації результатів емпіричного та експериментального досліджень і визначення достовірності проведеного формувального експерименту.

4. Практична цінність дослідження. Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес навчального центру морської охорони ДПС України, Головного центру підготовки особового складу ДПС України імені генерал-майора Ігоря Момота, Української військово-медичної академії та в службову діяльність Головного центру зв'язку, автоматизації та захисту інформації ДПС України.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. О.М. Шемчук є авторкою 25 наукових праць (зокрема, 2 – у співавторстві), із них: 10 наукових статей у провідних вітчизняних фахових виданнях у галузі психології (зокрема, 7 – у наукометричних); 1 стаття – у періодичному науковому фаховому виданні іноземної держави, що входить до міжнародних наукометричних баз; 11 – у матеріалах наукових конференцій; 2 – навчальних посібника (у співавторстві) та 1 – методичні рекомендації.

Апробація результатів дослідження відбувалась на 10 міжнародних, всеукраїнських і звітних науково-практичних конференціях.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Науковий зміст автореферату оформлений відповідно до встановлених державних стандартів. Наукова термінологія має свою специфіку й водночас отримує вичерпне роз'яснення. Стиль викладення результатів дослідження відповідає вимогам, котрі ставляться до наукових текстів.

5. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Попри достатній теоретико-емпіричний рівень запропонованого дослідження, його наукову новизну і практичну значущість, висловимо окремі зауваження і побажання:

1. У першому розділі на основі проведеного аналізу формування професійного мислення прикордонника дослідницею зроблено висновок про те, що найбільш сприятливі умови для початку цілеспрямованого його формування створюються в навчальних центрах під впливом здобутих знань, умінь і навичок. На нашу думку, було б доцільно більш детально схарактеризувати окреслені умови (с. 81).

2. У параграфі 1.3 дослідницею ґрунтовно висвітлено проблему різності мисленневих процесів між чоловіками і жінками, викладено її історіографію, проаналізовано найвизначніші наукові праці з окресленої проблематики.

Проте, на наше переконання, у дослідженні слід було б викласти порівняльний аналіз формування професійного мислення військовослужбовців під час служби у арміях країн ЄС.

3. У другому та третьому розділах роботи дисертантка досліджує формування професійного мислення категорії сержантів – молодших спеціалістів, але частина цих військовослужбовців вже мали досвід служби на Державному кордоні, що враховано під час експерименту (відомості військовослужбовців увійшли лише до загальної вибірки з метою визначення рівня сформованості їх професійного мислення; до експериментальної та контрольної групи вони не входили), але, на нашу думку, це треба було деталізувати у дисертації.

4. У тексті дисертаційного дослідження є незначні помилки стилістичного та орфографічного характеру.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують високої теоретичної і практичної цінності здійсненого дослідження актуальної проблеми формування професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів прикордонної служби (на прикладі жінок-військовослужбовців ДПС України).

6. Висновки щодо відповідності дисертаційного дослідження чинним вимогам. Основні положення та результати дослідження достатньо обґрунтовані, достовірні, мають наукову новизну і практичну значущість, апробовані та впроваджені в психолого-педагогічну практику.

Загальний висновок: рецензована кандидатська дисертація на тему «Формування професійного мислення у майбутніх молодших спеціалістів прикордонної служби (на прикладі жінок-військовослужбовців Державної прикордонної служби України)» характеризується науковою новизною, має практичне значення, результати є науково обґрунтованими, прогностично спрямованими і мають важливе значення для подальшого розвитку вікової та педагогічної психології. Дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), які ставляться до кандидатських дисертаційних робіт, а дисертантка – Шемчук Оксана Миколаївна – заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

начальник відділу морально-психологічного забезпечення оперативно-службової (бойової) діяльності, військової дисципліни управління соціально-гуманітарного забезпечення Департаменту персоналу Адміністрації Державної прикордонної служби України
кандидат психологічних наук

Михайло ЛИТВИНЧУК